

УДК 347.965.42:316.485.6:352

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-1385-1405](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-1385-1405)

Приходькіна Наталія Олексіївна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти, Навчально-науковий інститут менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-9965-6912>

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ДІАЛОГУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ГРОМАДИ

Анотація: У статті комплексно досліджується роль медіації як інституту альтернативного вирішення спорів у формуванні культури діалогу та зміцненні соціальної згуртованості територіальних громад України в умовах децентралізації та повномасштабної воєнної агресії. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних механізмів мирного врегулювання конфліктів та відновлення соціальної тканини українського суспільства.

Проаналізовано нормативно-правову базу медіації в Україні, зокрема, положення Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX, Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах та Рекомендації CM/Rec(2018)8 Комітету Міністрів Ради Європи щодо відновного правосуддя у кримінальних справах. Встановлено відповідність вітчизняного законодавства європейським стандартам у сфері альтернативного вирішення спорів.

Розглянуто теоретичні підходи до розуміння медіації як соціального феномену з позицій права, соціології, психології та філософії. Особливу увагу приділено трансформативній моделі медіації Р. Буша та Дж. Фолгера, яка акцентує на двох ключових компонентах: посиленні можливостей сторін (empowerment) та взаємному визнанні (recognition). Проаналізовано також фасилітативну та оцінювальну моделі медіації, визначено їх переваги та сфери застосування.

Досліджено взаємозв'язок між медіаційними практиками та формуванням соціального капіталу громади на основі концепцій Р. Патнema та Ф. Фукуями. Обґрунтовано, що медіація сприяє формуванню як зв'язуючого (bonding), так і об'єднуючого (bridging) соціального капіталу через налагодження комунікації, зміцнення довіри та формування навичок конструктивного діалогу. Проаналізовано вплив медіації на соціальну згуртованість громад, їх стійкість до зовнішніх викликів та здатність до колективних дій.

Проаналізовано особливості застосування медіації в різних сферах суспільного життя: сімейних відносинах (з ефективністю 70-80% у країнах англо-

саксонської правової сім'ї), освітньому середовищі (медіація однолітками, медіація дорослими, комплексний підхід), громадських конфліктах у процесі децентралізації, відновному правосудді (з урахуванням програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх, затвердженої 22 липня 2024 р.).

Особливу увагу приділено ролі медіації у контексті повоєнного відновлення України: налагодженню національного діалогу між внутрішньо переміщеними особами та приймаючими громадами, реінтеграції деокупованих територій, розвитку травмочутливої медіації (trauma-informed mediation). Визначено перспективи розвитку медіаційних практик, пов'язані з інтеграцією медіації в судову систему, підготовкою кваліфікованих медіаторів, розвитком онлайн-медіації та популяризацією медіації через систему безоплатної правової допомоги.

Ключові слова: медіація, культура діалогу, соціальна згуртованість, територіальна громада, альтернативне вирішення спорів, відновне правосуддя, соціальний капітал, трансформативна медіація, сімейна медіація, шкільна медіація, повоєнне відновлення.

Prykhodkina Natalia Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Administration and Special Education, Educational and Scientific Institute of Management and Psychology, State Higher Education Institution «University of Educational Management», National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-9965-6912>

THE ROLE OF MEDIATION IN FOSTERING A CULTURE OF DIALOGUE AND SOCIAL COHESION IN THE COMMUNITY

Abstract: The article comprehensively explores the role of mediation as an institution of alternative dispute resolution in forming a culture of dialogue and strengthening the social cohesion of territorial communities in Ukraine under conditions of decentralization and full-scale military aggression. The relevance of the study is driven by the need to find effective mechanisms for the peaceful resolution of conflicts and the restoration of the social fabric of Ukrainian society. The regulatory and legal framework of mediation in Ukraine is analyzed, specifically the provisions of the Law of Ukraine "On Mediation" dated November 16, 2021, № 1875-IX, Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, and Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. The compliance of domestic legislation with European standards in the field of alternative dispute resolution is established. Theoretical approaches to understanding mediation as a social phenomenon from the perspectives of law, sociology, psychology, and philosophy are examined. Particular attention is paid to the transformative mediation model of R. Bush and J. Folger, which emphasizes two key components: empowerment and recognition. Facilitative and evaluative mediation

models are also analyzed, and their advantages and spheres of application are defined. The relationship between mediation practices and the formation of community social capital is investigated based on the concepts of R. Putnam and F. Fukuyama. It is substantiated that mediation promotes the formation of both bonding and bridging social capital through establishing communication, strengthening trust, and developing skills for constructive dialogue. The impact of mediation on the social cohesion of communities, their resilience to external challenges, and their capacity for collective action is analyzed. The peculiarities of applying mediation in various spheres of public life are analyzed: family relations (with an efficiency of 70–80% in common law countries), the educational environment (peer mediation, adult mediation, comprehensive approach), community conflicts during the decentralization process, and restorative justice (taking into account the restorative justice program involving minors approved on July 22, 2024). Special attention is given to the role of mediation in the context of Ukraine's post-war recovery: establishing a national dialogue between internally displaced persons and host communities, reintegrating de-occupied territories, and developing trauma-informed mediation. The prospects for the development of mediation practices related to the integration of mediation into the judicial system, the training of qualified mediators, the development of online mediation, and the popularization of mediation through the free legal aid system are defined.

Keywords: mediation, culture of dialogue, social cohesion, territorial community, alternative dispute resolution, restorative justice, social capital, transformative mediation, family mediation, school mediation, post-war recovery.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство переживає період глибоких трансформацій, пов'язаних із децентралізацією влади, реформуванням судової системи та необхідністю подолання наслідків повномасштабної воєнної агресії російської федерації. В умовах підвищеної конфліктності та соціальної напруги особливої актуальності набуває пошук ефективних механізмів мирного врегулювання спорів та формування культури конструктивного діалогу в громадах. Прийняття Закону України «Про медіацію» [32] у 2021 р. відкрило нові можливості для впровадження альтернативних способів вирішення конфліктів, здатних сприяти зміцненню соціальної згуртованості на рівні територіальних громад.

Особливого значення набуває проблема формування культури діалогу на рівні територіальних громад. Як свідчить аналіз Центру досліджень медіації та діалогу НаУКМА, діалоги загалом сприймаються як ефективний інструмент для побудови довіри, вирішення проблем і конфліктів, однак практика ускладнюється відсутністю навичок ведення діалогу та сталої культури діалогу [38]. Це зумовлює необхідність наукового осмислення ролі медіації як інструменту формування такої культури.

Запровадження системи альтернативного вирішення спорів, зокрема медіації, є одним із пріоритетів Національної стратегії у сфері прав людини [11].

Україна, як держава, що відстоює принципи верховенства права, у 2020 р. підписала Конвенцію ООН про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації (Сінгапурська конвенція), що підтверджує орієнтацію на міжнародні стандарти у сфері альтернативного вирішення спорів.

Актуальність дослідження посилюється в контексті повоєнного відновлення України, де медіація може відіграти важливу роль у подоланні соціальних конфліктів, пов'язаних із внутрішньо переміщеними особами, реінтеграцією деокупованих територій, відновленням зруйнованих громад та подоланням травматичного досвіду. Саме на рівні місцевих громад закладаються основи сталого миру та соціальної стабільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика медіації як альтернативного способу вирішення спорів активно досліджується українськими вченими протягом останніх двох десятиліть. Т. Кисельова здійснила ґрунтовний аналіз інтеграції медіації в судову систему України та розробила програмні документи для впровадження цього інституту на національному рівні [17]. Дослідниця наголошує, що медіація є основою альтернативного врегулювання спорів та механізмом, який передбачає переговори між сторонами спору із залученням нейтральної третьої особи-спеціаліста. Особливу увагу авторка приділяє європеїзації медіації в Україні та її сприйняттю як невід'ємної частини європейської правової культури.

О. Кармаза дослідила медіацію та переговори як альтернативні способи вирішення спорів, визначивши концептуальні засади розвитку інституту медіації в Україні [13]. Авторка доводить, що медіація є альтернативною процедурою врегулювання спорів із залученням медіатора, завданням якої є встановлення та сприяння веденню конструктивного діалогу між сторонами спору. Результатом переговорів є компроміс, а результатом медіації є консенсус, що підкреслює більш глибокий рівень узгодження інтересів сторін у процесі медіації.

Н. Мазаракі у монографії «Медіація в Україні: теорія та практика» системно проаналізувала теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні [23]. Авторка обґрунтувала необхідність законодавчого закріплення медіації та розробила науково обґрунтовані рекомендації щодо її впровадження у вітчизняну правову систему. Дослідження охоплює широкий спектр питань: від філософських засад медіації до практичних аспектів її застосування в різних сферах правовідносин.

Питання медіації в територіальних громадах проаналізували різновиди конфліктів у процесі децентралізації та обґрунтували переваги медіації для їх врегулювання А. Ключник, Н. Галунець та А. Гусенко [18]. Дослідники встановили, що місцева влада територіальних громад є першою, хто реагує на конфлікти, однак, орієнтуючись на найбільш зацікавлених осіб, може обирати поверхневі варіанти розв'язання конфліктних ситуацій. Структурована медіація дозволяє врахувати інтереси всіх сторін та досягти більш стійких результатів.

І. Лукашевич розкрила історико-правові передумови розвитку медіації в Україні [20]. Дослідниця звертає увагу на традиції посередництва в українській

правовій культурі, зокрема роль громадських судів та інституту «мирових посередників». Р. Гаврилук та П. Пацурківський у монографії «Медіація як цінність» дослідили аксіологічні засади медіації, обґрунтовуючи її як живу систему на основі синергетичної парадигми [6].

Проблематику соціальної згуртованості територіальних громад досліджували І. Грищенко та Л. Горбата, які з'ясували залежність між рівнем стійкості громади та її соціальною згуртованістю [7]. Л. Афанасьєва та Л. Глінська дослідили соціальну солідарність і згуртованість як чинники суспільної стабільності [2]. М. Грицаєнко проаналізував соціальний капітал територіальних громад та їх об'єднань в контексті реформи децентралізації [8]. Ці дослідження створюють теоретичне підґрунтя для розуміння ролі медіації у формуванні згуртованих громад.

Серед зарубіжних дослідників слід відзначити фундаментальну працю Р. Буша та Дж. Фолгера «The Promise of Mediation», де автори обґрунтували трансформативну модель медіації, орієнтовану на посилення можливостей сторін (empowerment) та взаємне визнання (recognition) [39]. К. Мур у роботі «The Mediation Process» систематизував практичні стратегії вирішення конфліктів [42]. Р. Патнем у працях про соціальний капітал обґрунтував зв'язок між рівнем довіри, громадською участю та ефективністю демократичних інститутів [43]. Ф. Фукуяма дослідив роль довіри у формуванні соціального капіталу та економічному розвитку суспільств [41].

Водночас, попри значний науковий доробок, недостатньо дослідженими залишаються питання впливу медіації на формування культури діалогу та соціальної згуртованості саме на рівні територіальних громад України, особливо, в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення. Потребують подальшого вивчення питання адаптації медіаційних практик до специфічних умов українських громад.

Метою статті полягає у комплексному дослідженні ролі медіації у формуванні культури діалогу та зміцненні соціальної згуртованості територіальних громад в Україні.

Для досягнення цієї мети поставлено наступні завдання: проаналізувати правові засади медіації в Україні та їх відповідність європейським стандартам; дослідити теоретичні підходи до розуміння медіації як соціального феномену та основні моделі медіації; виявити взаємозв'язок між медіаційними практиками та формуванням соціального капіталу громади; проаналізувати особливості застосування медіації в різних сферах суспільного життя; визначити перспективи розвитку медіаційних практик в Україні в контексті повоєнного відновлення.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у статті було застосовано комплекс теоретичних методів, зокрема, аналіз літератури, систематизацію, структурування та узагальнення отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу. Медіація як правовий інститут отримала законодавче закріплення в Україні із прийняттям Закону України «Про

медіацію» від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX, який набув чинності 15 грудня 2021 р. Згідно зі статтею 1 цього Закону, медіація визначається як «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [32]. Це визначення акцентує увагу на ключових характеристиках медіації: добровільності, конфіденційності, структурованості та орієнтації на переговори.

Закон встановлює, що дія цього нормативного акта поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [32]. Такий широкий предмет регулювання свідчить про універсальність медіації як інструменту вирішення конфліктів.

Основними принципами медіації, закріпленими у статті 4 Закону, є: добровільність участі в медіації та добровільність припинення медіації; активна участь сторін у медіації; самовизначення сторін у виборі шляхів вирішення конфлікту та рівність їхніх прав під час медіації; конфіденційність інформації щодо медіації; нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора [32]. Ці принципи кореспондують із європейськими стандартами у сфері медіації та становлять основу для побудови ефективної медіаційної практики.

Особливо важливим є принцип добровільності, який відрізняє медіацію від судового процесу. Сторони самостійно приймають рішення про участь у медіації та можуть припинити її на будь-якому етапі. Це забезпечує автономію волі учасників та сприяє їхній відповідальності за досягнуті домовленості. Принцип конфіденційності захищає інформацію, що стала відомою під час медіації, від використання в судовому процесі, що створює безпечний простір для відвертого діалогу.

Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради від 21 травня 2008 р. про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах є базовим документом ЄС у сфері медіації. У преамбулі Директиви зазначається, що медіація може забезпечити економічно ефективно та швидко позасудове вирішення спорів у цивільних і господарських справах на основі процесів, що враховують потреби сторін [40]. Існує більша ймовірність, що домовленості, досягнуті в результаті медіації, будуть добровільно дотримуватись, а між сторонами зберуться дружні та сталі стосунки.

Директива визначає медіацію як структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора [40]. Як зазначають О. Устименко, Ж. Завальна та інші дослідники, основні положення вітчизняного Закону «Про медіацію» відповідають положенням Директиви 2008/52/ЄС [36].

Рекомендація СМ/Rec(2018)8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відновного правосуддя у кримінальних справах підкреслює важливість процесів, що дозволяють особам, яким було завдано шкоди, та особам, які несуть відповідальність за цю шкоду, активно брати участь у вирішенні питань, що виникають у зв'язку зі скоєнням правопорушення [44]. Медіація розглядається як одна з ключових форм відновного правосуддя, що сприяє не лише вирішенню конкретного конфлікту, а й відновленню соціальних зв'язків та реінтеграції сторін у громаду.

Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України «Про медіацію» було внесено зміни до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України. Зокрема, встановлено право суду оголосити перерву у підготовчому засіданні, якщо сторони домовились провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, а також обов'язок суду зупинити провадження у справі за відповідним клопотанням обох сторін [32]. У разі успішного проведення медіації щодо спору, який є предметом розгляду суду, відповідній стороні повертається 60% сплаченого судового збору, що створює додаткові стимули для використання медіації.

Теоретичні підходи до розуміння медіації як соціального феномену. Медіація є багатогранним явищем, яке досліджується з позицій різних наукових дисциплін: юриспруденції, соціології, психології, конфліктології, філософії. О. Кармаза, Т. Федоренко та Д. Позов з науково-практичної точки зору розкривають зміст поняття «медіація» як альтернативної форми врегулювання конфліктів (спорів). З наукової точки зору медіація — це процес, який сприяє швидкому розв'язанню конфлікту (спору), в якому саме сторони, а не медіатор, пропонують варіанти вирішення проблеми, приймають взаємовигідне рішення та відповідають за його виконання [15].

Етимологія терміну «медіація» є предметом наукових дискусій. З точки зору філософії, як зазначається у науковій літературі, медіація — це нова ідея, ціннісна установка, спрямована на побудову культури взаємовідносин людей у діалозі, через спілкування шляхом ведення переговорів. Медіація має на меті позитивний вплив на правову свідомість, підвищення рівня правової культури, заохочення до мирного вирішення конфліктів [37]. За соціальним підходом медіація розглядається як суспільний інститут і соціальний регулятор, покликаний мінімізувати конфлікти і навчити членів суспільства вирішувати суперечності мирним шляхом.

У сучасній теорії медіації виділяють декілька основних моделей: фасилітативну (сприяючу), оцінювальну та трансформативну. Фасилітативна модель є найпоширенішою і передбачає, що медіатор лише структурує процес переговорів та сприяє комунікації між сторонами, не пропонуючи власних рішень. Оцінювальна модель дозволяє медіатору надавати сторонам свою оцінку ситуації та можливих рішень, що може бути корисним у складних правових спорах. Однак

для формування культури діалогу та соціальної згуртованості особливий інтерес становить трансформативна модель.

Трансформативна модель медіації, розроблена Р. Бушем та Дж. Фолгером, посідає особливе місце в теорії медіації. На відміну від проблемно-орієнтованого (settlement-oriented) підходу, який зосереджується на досягненні угоди між сторонами, трансформативна медіація спрямована на якісну зміну взаємодії між учасниками конфлікту [39]. Два ключові аспекти цієї моделі — посилення можливостей сторін (empowerment) та взаємне визнання (recognition).

Посилення можливостей означає відновлення у сторін відчуття власної цінності, сили та здатності приймати рішення. Взаємне визнання передбачає розвиток у сторін здатності усвідомлювати та визнавати досвід і переживання іншої сторони [39]. Р. Буш та Дж. Фолгер стверджують, що ці два компоненти є взаємопов'язаними: коли люди відчувають себе сильнішими та впевненішими, вони стають більш здатними визнавати інших. Цей взаємозв'язок є ключовим для розуміння трансформативного потенціалу медіації.

І. Лукашевич визначає медіацію як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони [20]. О. Можайкіна та О. Кононець досліджують етичні аспекти діяльності медіаторів, наголошуючи на важливості дотримання принципів особистої відповідальності, добровільності, конфіденційності та нейтральності [29]. Етика свободи є основою етики власної відповідальності, що означає проведення медіаційних переговорів у визначених етичних межах. Дотримання цих принципів є запорукою довіри до медіації як інституту.

Медіація та формування соціального капіталу громади. Соціальний капітал є важливим концептом для розуміння ролі медіації у формуванні згуртованих громад. За визначенням Р. Патнема, соціальний капітал — це особливості соціальної організації, такі як мережі, норми і соціальна довіра, що сприяють координації та співпраці на основі взаємної вигоди [43]. Ф. Фукуяма визначає соціальний капітал як здатність людей утворювати колектив і працювати в ньому заради загальної мети; це сукупність норм, соціальних відносин, які дозволяють спільно працювати, підпорядковуючи свої інтереси інтересам колективу [41].

Базовими детермінантами соціального капіталу суспільства є соціальні цінності, норми, зв'язки, довіра, соціальна солідарність та згуртованість [35]. О. Людовик констатує взаємозалежність соціального капіталу та довіри: соціальний капітал потребує певного рівня довіри та надійності соціальних взаємин як потенційного чинника, водночас для становлення культури довіри необхідним є достатній рівень соціального капіталу [22]. Цей взаємозв'язок підкреслює важливість механізмів, які одночасно сприяють формуванню довіри та соціального капіталу.

На думку Р. Патнема соціальний капітал виникає внаслідок активних взаємозв'язків між людьми, у межах яких довіра та спільні цінності пов'язують членів громади. Медіація, як структурований процес комунікації, безпосередньо

сприяє формуванню всіх трьох компонентів соціального капіталу: вона встановлює норми взаємоповаги та взаємності, зміцнює довіру між учасниками та розширює соціальні мережі через налагодження комунікації [43].

Медіація безпосередньо впливає на формування соціального капіталу громади через декілька механізмів. По-перше, сам процес медіації сприяє налагодженню комунікації та побудові взаємодії між сторонами конфлікту. Успішне врегулювання спору через медіацію зміцнює довіру не лише між безпосередніми учасниками, але й впливає на загальний рівень довіри в громаді. Демонстрація можливості мирного вирішення конфліктів змінює очікування членів громади щодо поведінки інших та власних можливостей.

По-друге, медіація як структурована процедура діалогу формує навички конструктивної комунікації, які учасники можуть використовувати в інших ситуаціях. Це сприяє розвитку культури діалогу в громаді загалом. Досвід участі в медіації навчає людей слухати інших, висловлювати свої потреби та інтереси, шукати взаємовигідні рішення. Ці навички є важливими для повсякденної взаємодії в громаді та сприяють профілактиці конфліктів.

По-третє, успішні приклади медіації демонструють альтернативу конфронтаційним моделям вирішення спорів, що поступово змінює соціальні норми поведінки в конфліктних ситуаціях. Коли члени громади бачать, що конфлікти можна вирішувати мирно і з урахуванням інтересів усіх сторін, вони починають розглядати медіацію як прийнятну та бажану альтернативу судовому процесу чи відкритій конфронтації.

Т. Азарова зазначає, що соціальний капітал є накопиченим ціннісним та інституціональним ресурсом, включеним в процеси розвитку місцевої громади, і є індикатором її розвитку [1]. Довіра, як основний компонент соціального капіталу, виникає, коли людина впевнена у правильності та адекватності процесів і явищ, що відбуваються в місцевій громаді, відповідності їх її ціннісним установкам. Медіація, забезпечуючи справедливий та прозорий процес вирішення конфліктів, сприяє формуванню такої довіри.

Важливо розрізняти два типи соціального капіталу: зв'язуючий (bonding) та об'єднуючий (bridging). Зв'язуючий соціальний капітал стосується інтегруючих зв'язків усередині групи (спільноти), об'єднуючий — міжгрупових позитивних взаємодій [33]. Медіація сприяє формуванню обох типів соціального капіталу: вона зміцнює внутрішньогрупові зв'язки через врегулювання конфліктів між членами громади та сприяє міжгруповій взаємодії через залучення різних соціальних груп до спільного пошуку рішень. Це особливо важливо в умовах об'єднаних територіальних громад, де необхідно інтегрувати різні населені пункти з їхніми традиціями та інтересами.

Вплив медіації на соціальну згуртованість територіальних громад. Соціальна згуртованість громади, за визначенням Л. Горбатої, включає підтримку гармонійних міжособистісних відносин, співпрацю, активну участь громадян у громадському житті та високий рівень колективної відповідальності [7].

Дослідники наголошують на залежності між рівнем стійкості громади та її соціальною згуртованістю. Стійкі громади, що володіють високим рівнем соціальної згуртованості, краще адаптуються до криз та зовнішніх викликів, демонструють вищу здатність до колективних дій.

Рада Європи визначає соціальну згуртованість як здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, мінімізуючи нерівність та уникаючи маргіналізації [10]. Європейський Союз розглядає соціальну згуртованість як еталон у сфері державної політики сприяння економічному та соціальному розвитку різних країн та регіонів. Термін, який з'явився у філософських та соціологічних працях, поступово перетворився на категорію громадських дій, де визначається і як соціальна мета, і як засіб державної політики.

Т. Лукеря та О. Койдель наголошують, що згуртованість громади не означає відсутності ризику виникнення конфліктів. Конфлікти все одно виникатимуть, але у згуртованих громадах їх можна буде вирішувати ефективніше; такі громади є більш стійкими до розколу і з більшою готовністю використовують механізми ефективного вирішення конфліктів для захисту спільних норм та цінностей [21]. Серед таких механізмів автори виділяють діалогові практики, фасилітовані зустрічі в громадах, медіацію та кола вирішення конфліктів.

Медіація сприяє зміцненню соціальної згуртованості через формування почуття гордості та причетності до життя в громаді. Успішне мирне врегулювання конфліктів демонструє, що громада здатна самостійно вирішувати свої проблеми, не вдаючись до зовнішнього втручання чи судового примусу. Це зміцнює ідентичність громади та відчуття спільності її членів. Крім того, сам досвід спільного пошуку рішень у складних ситуаціях формує почуття колективної ефективності.

Залученість до процесів медіації та спільне вирішення проблем допомагає мешканцям почуватися більш згуртованими. Співучасть та розподіл спільних завдань збільшує відчуття приналежності до громади та сприяє співпраці задля досягнення спільних цілей [21]. Медіація, як структурований процес спільного пошуку рішень, формує саме такий досвід співучасті та співпраці. Це особливо важливо для новостворених об'єднаних територіальних громад, де потрібно формувати спільну ідентичність та почуття приналежності.

Л. Афанасьєва та Л. Глінська стверджують, що соціальна солідарність і згуртованість спільнот є ефективним засобом суспільної протидії сучасним деструктивним чинникам і викликам [2]. Солідарність розглядається як одна з передумов стабільності й соціального порядку. Медіація, формуючи простір для конструктивного діалогу та взаємного визнання, сприяє зміцненню цих якостей громади. В умовах воєнного часу та повоєнного відновлення ця функція медіації набуває особливого значення.

Особливості застосування медіації в різних сферах суспільного життя. Медіація як універсальний інструмент вирішення конфліктів знаходить застосування в різних сферах суспільного життя: сімейних відносинах, освітньому

середовищі, трудових спорах, господарській діяльності, громадських конфліктах. Кожна з цих сфер має свою специфіку, яка впливає на особливості проведення медіації. Водночас загальні принципи — добровільність, конфіденційність, нейтральність — залишаються незмінними.

Сімейна медіація є однією з найпоширеніших форм застосування цього інституту. Як зазначають дослідники, сімейна медіація — це процес, в якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає сімейним парам, що перебувають у конфліктних відносинах, покращити взаємодію, прийняти вигідні та усвідомлені для кожного з них рішення [31]. Сімейна медіація ефективно використовується у спорах, пов'язаних із розподілом майна, визначенням місця проживання дітей, питаннями опіки та аліментів. Особливістю сімейних конфліктів є їх висока емоційність та тривалість відносин між сторонами.

Ефективність сімейної медіації підтверджується численними дослідженнями. У країнах англо-саксонської правової сім'ї вирішення конфліктів до звернення до суду досягається у 70-80% випадків сімейних пар, що звернулися до медіаторів [9]. Важливим аспектом сімейної медіації є можливість врахувати думку та потреби дітей у сімейних конфліктах, що відповідає положенням Конвенції про права дитини. В умовах воєнного стану, враховуючи переважаність судів та зміну територіальної підсудності, використання сімейної медіації є особливо доцільним.

Шкільна медіація — це процедура врегулювання спору (конфлікту) між учасниками освітнього процесу за участі медіатора — нейтрального незалежного посередника, основна мета якого — допомогти учасникам процесу відшукати взаємоприйнятний варіант вирішення конфлікту з максимальним урахуванням інтересів та потреб кожної сторони [25]. У різних школах світу представлено три основні підходи до запровадження медіації: медіація однолітками (peer mediation), медіація дорослими та комплексний підхід, який поєднує обидва попередні.

Шкільна медіація має особливе значення для формування культури діалогу, оскільки діти та підлітки засвоюють навички конструктивного вирішення конфліктів з раннього віку. Це інвестиція в майбутнє громади, адже випускники шкіл, які мали досвід медіації, з більшою ймовірністю будуть застосовувати ці навички у дорослому житті. Крім того, шкільна медіація сприяє покращенню шкільного клімату, зменшенню булінгу та формуванню безпечного освітнього середовища.

Медіація в громадських конфліктах має особливе значення для формування соціальної згуртованості. А. Ключник, Н. Галунець та А. Гусенко дослідили різновиди конфліктів, які виникали в територіальних громадах у процесі децентралізації [18]. Серед них — конфлікти щодо розподілу ресурсів, земельні спори, конфлікти між різними громадами у процесі об'єднання, спори щодо розміщення об'єктів інфраструктури. Медіація дозволяє враховувати інтереси всіх сторін та досягати стійких результатів, які підтримуються усіма учасниками.

Відновне правосуддя як форма застосування медіації у кримінальних провадженнях набуває розвитку в Україні. Як зазначається у науковій літературі, відновне правосуддя зародилося як глобальний рух за зміну підходів до правопорушення та покарання, що передбачає вирішення наслідків злочину безпосередньо сторонами конфлікту та суспільством в цілому [3]. Медіація як форма відновного правосуддя дозволяє не лише врегулювати конкретний конфлікт, а й сприяти ресоціалізації правопорушника та реінтеграції сторін у громаду.

22 липня 2024 р. в Україні затверджено програму відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення [4]. Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України та Офіс Генерального прокурора підписали відповідний спільний наказ. Це свідчить про визнання на державному рівні потенціалу медіації як інструменту відновного правосуддя та важливий крок у розвитку цього напрямку в Україні.

Медіація в контексті повоєнного відновлення України. Повномасштабна воєнна агресія Російської Федерації проти України спричинила безпрецедентні виклики для українського суспільства, зокрема масове внутрішнє переміщення, руйнування інфраструктури громад, втрату соціальних зв'язків, колективну травму. В цих умовах медіація набуває особливого значення як інструмент відновлення соціальної тканини суспільства та подолання конфліктів, що неминуче виникають у постконфліктний період.

Р. Гаврилук зазначає, що медіацію можна сміливо назвати інструментом налагодження національного діалогу, адже у зв'язку з воєнним станом багато людей були змушені покинути свої домівки та шукати прихистку в інших регіонах України [5]. У кожної людини, родини, громади є свої потреби, правила, звички, які не завжди можуть подобатися іншим людям, що може спричинити конфлікт. Медіація пропонує цивілізований спосіб вирішення таких конфліктів без ескалації напруги.

Особливого значення набуває питання реінтеграції деокупованих територій, де необхідно відновлювати довіру між різними групами населення, вирішувати спори щодо майна та колабораціонізму, долати наслідки окупаційного досвіду. Медіація може стати важливим інструментом для м'якого вирішення цих складних питань, де традиційні судові механізми можуть бути недостатньо ефективними або навіть контрпродуктивними.

Важливим аспектом є розвиток травмоутливої медіації (trauma-informed mediation), яка враховує вплив травматичного досвіду на учасників конфлікту. Медіатори, що працюють у постконфліктних умовах, повинні володіти спеціальними навичками розпізнавання ознак травми та адаптації процесу медіації до потреб травмованих учасників. Це вимагає додаткової підготовки медіаторів та розробки відповідних методичних рекомендацій.

Міжнародний досвід постконфліктного відновлення свідчить про ефективність медіації та інших форм відновного правосуддя у процесах примирення та

побудови сталого миру. Досвід країн Балкан, Руанди, Північної Ірландії демонструє, що саме на рівні місцевих громад формуються передумови для сталого миру. Медіація дозволяє вирішувати конфлікти на ранній стадії, не допускаючи їх ескалації та накопичення образ.

У колективній монографії «Медіація. UA: нові підходи та інструменти менеджменту конфліктів у сучасних умовах» висвітлено перспективні напрями розвитку медіації та менеджменту конфліктів в Україні [28]. Автори наголошують на необхідності розвитку медіаційної інфраструктури на рівні територіальних громад, підвищення обізнаності населення про переваги медіації та формування сталої культури мирного вирішення конфліктів. Ці рекомендації набувають особливої актуальності в контексті повоєнного відновлення.

Перспективи розвитку медіаційних практик в Україні. Перспективи розвитку медіації в Україні визначаються низкою факторів: законодавчим забезпеченням, інституційною підтримкою, підготовкою кадрів та обізнаністю населення. Ю. Марина зазначає, що ухвалення Закону «Про медіацію» сприяє розвитку альтернативного вирішення спорів в Україні, але потребує подальших кроків, таких як розробка національної моделі судової медіації та внесення змін до процесуального законодавства [24].

Т. Кисельова обґрунтовує необхідність інтеграції медіації в судову систему України. Хоча від самого початку в 90-х рр. медіація в Україні була підтримана американськими донорами та організаціями медіаторів, у середині 2010-х рр. європейський вплив став помітнішим [17]. Після подій Майдану 2014 р. українські медіатори обрали дискурс європеїзації і почали позиціонувати медіацію як невід'ємну частину європейської культури та важливу європейську цінність. Цей тренд продовжується і сьогодні.

Важливим напрямом розвитку є підготовка кваліфікованих медіаторів. Закон України «Про медіацію» встановлює, що медіатором може бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами [32]. В Україні функціонують освітні програми підготовки медіаторів (магістерська програма «Медіація» у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, реалізована в рамках проєкту Erasmus+ «MEDIATS» [27] тощо).

Система безоплатної правової допомоги активно впроваджує послуги з медіації. Надання допомоги у забезпеченні доступу до медіації є однією з безоплатних правових послуг, право на яку мають усі без винятку громадяни України та особи, які підпадають під її юрисдикцію [11]. Працівники системи БПД інформують клієнтів про альтернативу суду — процедуру медіації, її можливості та переваги. Це сприяє популяризації медіації та забезпечує доступ до неї для широких верств населення.

Перспективним напрямом є розвиток онлайн-медіації, яка дозволяє проводити процедуру дистанційно з використанням відеозв'язку. В умовах воєнного стану та масового переміщення населення онлайн-медіація стає важливим

інструментом забезпечення доступу до цієї послуги. Водночас онлайн-формат має свої обмеження, пов'язані з технічними можливостями учасників та особливостями невербальної комунікації.

Необхідним є також розвиток спеціалізованих напрямів медіації, адаптованих до потреб українських громад. Це включає медіацію у земельних спорах, медіацію в спорах щодо спільної власності в багатоквартирних будинках, медіацію у спорах між громадою та інвесторами, медіацію в міжкультурних конфліктах. Кожен з цих напрямів потребує розробки специфічних методик та підготовки спеціалізованих медіаторів.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки щодо ролі медіації у формуванні культури діалогу та соціальної згуртованості громади.

Медіація як інститут альтернативного вирішення спорів отримала належне законодавче закріплення в Україні із прийняттям Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації, встановлює принципи добровільності, конфіденційності, нейтральності та неупередженості медіатора. Положення Закону відповідають європейським стандартам, визначеним Директивою 2008/52/ЄС та рекомендаціями Ради Європи, що створює надійну правову основу для розвитку медіаційних практик в Україні.

Медіація як соціальний феномен є багатовимірним явищем, яке досліджується з позицій права, соціології, психології, філософії. Серед теоретичних підходів особливе значення має трансформативна модель медіації, розроблена Р. Бушем та Дж. Фолгером, яка акцентує увагу на посиленні можливостей сторін та взаємному визнанні. Цей підхід є особливо актуальним для громадських конфліктів, де важливо не лише врегулювати конкретний спір, а й відновити соціальні зв'язки та покращити якість взаємодії між членами громади.

Медіація безпосередньо впливає на формування соціального капіталу громади через налагодження комунікації, зміцнення довіри, формування навичок конструктивного діалогу та демонстрацію альтернативи конфронтаційним моделям поведінки. Медіація сприяє формуванню як зв'язуючого (bonding), так і об'єднуючого (bridging) соціального капіталу, що є важливим для розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Медіація сприяє зміцненню соціальної згуртованості громад через формування почуття спільності, сприяння залученості та співучасті мешканців у вирішенні проблем громади. Згуртовані громади, що володіють навичками мирного врегулювання конфліктів, є більш стійкими до зовнішніх викликів та внутрішніх дезінтеграційних процесів, що має особливе значення в умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна.

Медіація знаходить застосування в різних сферах суспільного життя: сімейних відносинах, освітньому середовищі, громадських конфліктах, відновному правосудді. Кожна сфера має свою специфіку, однак загальні принципи медіації —

добровільність, конфіденційність, нейтральність — залишаються незмінними. Особливого значення набуває шкільна медіація як інструмент формування культури діалогу з раннього віку та сімейна медіація як альтернатива судовому вирішенню сімейних спорів.

У контексті повоєнного відновлення України медіація набуває особливого значення як інструмент налагодження національного діалогу, подолання конфліктів між різними групами населення, реінтеграції деокупованих територій та відновлення соціальних зв'язків у постраждалих громадах. Важливим напрямом є розвиток травмотливої медіації, яка враховує вплив травматичного досвіду на

Перспективи розвитку медіації в Україні пов'язані з подальшою інтеграцією медіації в судову систему, розбудовою інфраструктури медіаційних послуг на рівні територіальних громад, підготовкою кваліфікованих медіаторів, розвитком онлайн-медіації та підвищенням обізнаності населення про переваги цього інституту. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку моделей громадської медіації, адаптованих до українських умов, оцінку ефективності медіаційних програм у різних типах територіальних громад, розробку методик травмотливої медіації для постконфліктних умов, а також на дослідження ролі медіації у повоєнному відновленні соціальної тканини українського суспільства.

Література:

1. Азарова Т. В., Абрамов Л. К. Центр місцевої активності на базі будинку культури: методологія та технологія розвитку територіальної громади. Кіровоград : ІСКМ, 2010. 120 с.
2. Афанасьєва Л., Глінська Л. Соціальна солідарність і згуртованість діаспор як чинник суспільної стабільності в умовах пандемії COVID-19. *Українознавчий альманах*. 2021. Вип. 28. С. 111–117. URL: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.28.2>
3. Відновне правосуддя в Україні: низовий підхід. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. № 3. С. 78–85. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.1\(53\).261098](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.1(53).261098)
4. Відновне правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. URL: <https://law.chnu.edu.ua/vidnovne-pravosuddia>
5. Гаврилюк Р. Медіація як ефективний інструмент вирішення конфліктів. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. 12 с.
6. Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Медіація як цінність : монографія. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. 466 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057606.pdf>
7. Горбата Л. П. Стійкість та соціальна згуртованість як основа сталого розвитку територіальних громад. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. № 2. С. 40–45. <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-7>
8. Грицаєнко М. І. Соціальний капітал територіальних громад та їх об'єднань. *Modern Economics*. 2017. № 5. С. 52–62. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=modecon_2017_4_9
9. Даниленко П. Сімейна медіація як альтернатива суду. *Юридична Газета*. 2019. № 38-39. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/simeyna-mediaciya-yak-alternativa-sudu.html>

10. Довгань Н. Соціальна згуртованість суспільства: теорія і практика. *Проблеми політичної психології*. 2024. Вип. 15 (29). С. 30–49. URL: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-150>.
11. Закон про медіацію відкриває нові можливості клієнтам системи БПД. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/zakon-pro-mediatsiyu-vidkrivae-novi-mojlivosti-klientam-sistemi-bpd>
12. Зінсу О.І. Роль сімейної медіації у профілактиці домашнього насильства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 457–461. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.83>
13. Кармаза О. О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13–18. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.02>
14. Кармаза О. О., Федоренко Т. В. Теоретична модель процесу медіації: провадження, стадії, етапи, процесуальні дії та їх співвідношення. *Право і суспільство*. 2023. № 2. С. 67–75. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.11>
15. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм урегулювання спорів і конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних у Законі. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 4. С. 115–121. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.12>
16. Карпова І. В. Феномен соціального капіталу: зміст та фактори нагромадження. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3412>.
17. Кисельова Т. С. Інтеграція медіації в судову систему України : програмний документ. Київ : Рада Європи, 2017. 44 с. URL: <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Kyselova-T.-Mediation-Integartion-UKR.pdf>
18. Ключник А. В., Галунець Н. І., Гусенко А. А. Медіація як спосіб вирішення конфліктів в громадах у процесі децентралізації. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 2. С. 57–66. URL: <https://doi.org/10.32851/tnv-rub.2022.2.8>
19. Крисаченко В. Соціальний капітал українського суспільства: сутність, трансформація, консолідаційний потенціал. *Актуальне українознавство*. 2021. № 4 (81). С. 8–30. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(81\).2021.244880](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(81).2021.244880)
20. Лукашевич І. М. Медіація в Україні: історико-правові передумови та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82. Ч. 1. С. 98–102. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.13>
21. Лукеря Т., Койдель О. Соціальна згуртованість. Чому це важливо для громади. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/15453>
22. Людовик О. Є. Соціальний капітал та довіра: особливості дослідження на теренах України. VII Національний конвент IAPSS. Одеса, 2017. С. 148–150. URL: <https://dspace.opua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/63203ea5-ea54-4e8c-8eb2-70450c8562d2/content>
23. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с. URL: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155>
24. Марина Ю. Закон України «Про медіацію»: основні досягнення та подальші кроки розвитку медіації в Україні. *Legal Bulletin*. 2023. № 9. С. 50–58. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-09-50-58>
25. Медіація — інструмент ефективного розв'язання шкільного конфлікту. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/mediatsiya-instrument-efektyvnogo-rozv-yazannya-shkilnogo-konfliktu>
26. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с. URL: <https://legallaid.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/mediatsiya-u-profesijnij-diyalnosti-yurysta.pdf>

27. Медіація: навчання та трансформація суспільства (MEDIATS). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. URL: <https://law.chnu.edu.ua/mediats/>
28. Медіація. UA: нові підходи та інструменти менеджменту конфліктів у сучасних умовах : колект. монографія / за ред. О. А. Сєдашової, О. М. Карпової. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2022. 187 с. URL: https://www.academia.edu/107252378/Медіація_UA_нові_підходи_та_інструменти_менеджменту_конфліктів_у_сучасних_умовах
29. Можайкіна О. С., Кононець О. М. Етичні аспекти діяльності медіаторів. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 61–67. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.9>
30. Подковенко Т. О. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів та їх вплив на правову культуру суспільства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1. С. 11-16. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=aprp_2019_1_4
31. Попов В.А. Роль медіації у вирішенні сімейних спорів: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1. № 87. С. 246-251. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.36>
32. Про медіацію : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>
33. Серєда Ю.В. Соціальний капітал в Україні та інших країнах Європи: легітимність конструкту. *Український соціум*. 2013. № 4 (47). С. 81–97. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2013/10/81-97__no-4__vol-47__2013__UKR.pdf
34. Соціальна згуртованість українського суспільства : дослідження Громадянської мережі ОПОРА. Київ, 2025. URL: <https://oporaua.org/viyna/social-na-zgurtovanist-v-ukrayinskomu-suspil-stvi-kil-kisne-doslidzhennya-25738>
35. Степанова О. В. Соціальний капітал та проблеми ефективності державного регулювання економіки. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=801>
36. Устименко О. А., Завальна Ж. В., Савченко В. О., Воронов К. М. Договори в процедурі медіації: Директива ЄС та українське законодавство. *Академічні візії*. 2022. № 13. С. 1–12. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7606326>
37. Фігун Н. І. Імплементация медіації в законодавство України : магістерська робота. Тернопіль, 2020. 108 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/847e9ed1-20cd-46e2-b331-42226d3b9a91/content>
38. Центр досліджень медіації та діалогу. Національний університет «Києво-Могилянська академія». URL: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/science/tsentri-ta-laboratoriji/3907-tsentr-mediatsii>
39. Bush R. A. B., Folger J. P. The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict. 2nd ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2004. 304 p.
40. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 24.5.2008. L 136/3–L 136/8. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/eng>
41. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York : Free Press, 1995. 457 p.
42. Moore C. W. The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict. 4th ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2014. 660 p. URL: <https://download.e-bookshelf.de/download/0002/3724/53/L-G-0002372453-0003337617.pdf>
43. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York : Simon & Schuster, 2000. 541 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/220879623_Bowling_Alone_The_Collapse_and_Revival_of_American_Community
44. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Council of Europe. 3 October 2018. URL: <https://rm.coe.int/09000016808e35f3>

References:

1. Azarova, T.V., & Abramov, L.K. (2010). *Tsentr mistsevoi aktyvnosti na bazi budynku kultury: metodolohiia ta tekhnolohiia rozvytku terytorialnoi hromady* [Center of local activity based on the house of culture: methodology and technology of territorial community development]. Kirovohrad: ISKM [in Ukrainian].
2. Afanasieva, L., & Hlinska, L. (2021). Sotsialna solidarnist i zhurtovanist diaspor yak chynnyk suspilnoi stabilnosti v umovakh pandemii COVID-19 [Social solidarity and cohesion of diasporas as a factor of social stability in the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Ukrainoznavchyi almanakh* [Ukrainian Studies Almanac], 28, 111–117. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.28.2> [in Ukrainian].
3. Vidnovne pravosuddia v Ukraini: nyzovy pidkhid [Restorative justice in Ukraine: a bottom-up approach]. (2022). *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Bulletin of NTUU "KPI". Political Science. Sociology. Law], 3, 78–85. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.1\(53\).261098](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.1(53).261098) [in Ukrainian].
4. Vidnovne pravosuddia za uchastiu nepovnitnikh, yaki ye pidozriuvany, obvynuvacheny u vchynenni kryminalnoho pravoporushennia [Restorative justice involving minors who are suspected or accused of committing a criminal offense]. (2024). Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. Retrieved from <https://law.chnu.edu.ua/vidnovne-pravosuddia> [in Ukrainian].
5. Havryliuk, R. (2023). *Mediatsiia yak efektyvnyi instrument vyrishennia konfliktiv* [Mediation as an effective tool for conflict resolution]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha [in Ukrainian].
6. Havryliuk, R.O., & Patsurkivskyi, P.S. (2023). *Mediatsiia yak tsinnist* [Mediation as a value]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. Retrieved from <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057606.pdf> [in Ukrainian].
7. Horbata, L.P. (2024). Stiikist ta sotsialna zhurtovanist yak osnova staloho rozvytku terytorialnykh hromad [Resilience and social cohesion as a basis for sustainable development of territorial communities]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota* [Public Administration and Social Work], 2, 40–45. <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-7> [in Ukrainian].
8. Hrytsaienko, M.I. (2017). Sotsialnyi kapital terytorialnykh hromad ta yikh obiednan [Social capital of territorial communities and their associations]. *Modern Economics*, 5, 52–62. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=modecon_2017_4_9 [in Ukrainian].
9. Danylenko, P. (2019). Simeina mediatsiia yak alternatyva sudu [Family mediation as an alternative to court]. *Yurydychna Hazeta* [Legal Newspaper], 38-39. Retrieved from <https://jur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/simeyna-mediatsiia-yak-alternativa-sudu.html> [in Ukrainian].
10. Dovhan, N. (2024). Sotsialna zhurtovanist suspilstva: teoriia i praktyka [Social cohesion of society: theory and practice]. *Problemy politychnoi psykholohii* [Problems of Political Psychology], 15(29), 30–49. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-150> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy Pro mediatsiiu [Law of Ukraine on Mediation]. (2021, November 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 7, Art. 51. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> [in Ukrainian].
12. Zinsu, O.I. (2023). Rol simeinoi mediatsii u profilaktytsi domashnoho nasylstva [The role of family mediation in the prevention of domestic violence]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo* [Analytical and Comparative Jurisprudence], 3, 457–461. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.83> [in Ukrainian].
13. Karmaza, O.O. (2020). Mediatsiia ta perehovory yak alternatyvni sposoby vyrishennia sporiv [Mediation and negotiation as alternative dispute resolution methods]. *Pidpriemstvo, hospodarstvo i pravo* [Enterprise, Economy and Law], 5, 13–18. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.02> [in Ukrainian].

14. Karmaza, O.O., & Fedorenko, T.V. (2023). Teoretychna model protsesu mediatsii: provadzhennia, stadii, etapy, protsesualni dii ta yikh spivvidnoshennia [Theoretical model of the mediation process: proceedings, stages, phases, procedural actions and their correlation]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society], 2, 67–75. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.11> [in Ukrainian].
15. Karmaza, O.O., Fedorenko, T.V., & Pozov, D.A. (2022). Mediatsiia yak alternatyvnyi mekhanizm urehuliuвання sporiv i konfliktiv: problemy v rozkrytti zmistu terminiv, vykorystanykh u Zakoni [Mediation as an alternative mechanism for settling disputes and conflicts: problems in disclosing the content of terms used in the Law]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Chronicle of Kyiv University of Law], 4, 115–121. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.12> [in Ukrainian].
16. Karpova, I.V. (2014). Fenomen sotsialnoho kapitalu: zmist ta faktory nahromadzhennia [Phenomenon of social capital: content and accumulation factors]. *Efektivna ekonomika* [Efficient Economy], 10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3412> [in Ukrainian].
17. Kyselova, T.S. (2017). *Intehratsiia mediatsii v sudovu systemu Ukrainy: prohramnyi dokument* [Integration of mediation into the judicial system of Ukraine: program document]. Kyiv: Rada Yevropy. Retrieved from <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Kyselova-T.-Mediation-Integration-UKR.pdf> [in Ukrainian].
18. Kliuchnyk, A.V., Halunets, N.I., & Husenko, A.A. (2022). Mediatsiia yak sposib vyrishennia konfliktiv v hromadakh u protsesi detsentralizatsii [Mediation as a way to resolve conflicts in communities in the process of decentralization]. *Tavriyskyi naukovyi visnyk. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia* [Tavria Scientific Bulletin. Series: Public Management and Administration], 2, 57–66. <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.8> [in Ukrainian].
19. Krysachenko, V. (2021). Sotsialnyi kapital ukraïnskoho suspilstva: sutnist, transformatsiia, konsolidatsiinyi potentsial [Social capital of Ukrainian society: essence, transformation, consolidation potential]. *Aktualne ukraïnoznavstvo* [Actual Ukrainian Studies], 4(81), 8–30. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(81\).2021.244880](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(81).2021.244880) [in Ukrainian].
20. Lukashevych, I.M. (2024). Mediatsiia v Ukraini: istoryko-pravovi peredumovy ta perspektyvy [Mediation in Ukraine: historical and legal prerequisites and perspectives]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law], 82(1), 98–102. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.13> [in Ukrainian].
21. Lukeria, T., & Koidel, O. (n.d.). Sotsialna zhurtovanist. Chomu tse vazhlyvo dla hromady [Social cohesion. Why it is important for the community]. *Decentralization*. Retrieved from <https://decentralization.ua/news/15453> [in Ukrainian].
22. Liudovyk, O.Y. (2017). Sotsialnyi kapital ta dovira: osoblyvosti doslidzhennia na terenakh Ukrainy [Social capital and trust: features of research on the territory of Ukraine]. *Proceedings of the VII National Convention IAPSS* (pp. 148–150). Odesa [in Ukrainian].
23. Mazaraki, N.A. (2018). *Mediatsiia v Ukraini: teoriia ta praktyka* [Mediation in Ukraine: theory and practice]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155> [in Ukrainian].
24. Maryna, Yu. (2023). Zakon Ukrainy «Pro mediatsiiu»: osnovni dosiahnennia ta podalshi kroky rozvytku mediatsii v Ukraini [The Law of Ukraine "On Mediation": main achievements and further steps for the development of mediation in Ukraine]. *Legal Bulletin*, 9, 50–58. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-09-50-58> [in Ukrainian].
25. Vyscha shkola advokatury NAAU. (n.d.). *Mediatsiia — instrument efektyvnoho rozviazannia shkilnoho konfliktu* [Mediation — an instrument for effective resolution of school conflict]. Retrieved from <https://www.hsa.org.ua/blog/mediatsiya-instrument-efektyvnogo-rozvyazannya-shkilnogo-konfliktu> [in Ukrainian].
26. Krestovska, N., & Romanadze, L. (Eds.). (2019). *Mediatsiia u profesijnij diyalnosti yurysta* [Mediation in the professional activity of a lawyer]. Odesa: Ekolohiia. Retrieved from <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/mediatsiya-u-profesijnij-diyalnosti-yurysta.pdf> [in Ukrainian].

27. Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University. (n.d.). *Mediatsiia: navchannia ta transformatsiia suspilstva (MEDIATS)* [Mediation: training and society transformation (MEDIATS)]. Retrieved from <https://law.chnu.edu.ua/mediats/> [in Ukrainian].
28. Siedashova, O.A., & Karpova, O.M. (Eds.). (2022). *Mediatsiia. UA: novi pidkhody ta instrumenty menedzhmentu konfliktiv u suchasnykh umovakh* [Mediation. UA: new approaches and tools of conflict management in modern conditions]. Kyiv: Universytet ekonomiky ta prava «KROK». Retrieved from https://www.academia.edu/107252378/Медіація_UA_нові_підходи_та_інструменти_менеджменту_конфліктів_у_сучасних_умовах [in Ukrainian].
29. Mozhaikina, O.S., & Kononets, O.M. (2021). Etychni aspekty diialnosti mediatoriv [Ethical aspects of mediators' activity]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society], 6, 61–67. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.9> [in Ukrainian].
30. Podkovenko, T.O. (2019). Poniattia «mediatsiia» yak alternatyvna forma vyrishennia sporiv ta yikh vplyv na pravovu kulturu suspilstva [The concept of "mediation" as an alternative form of dispute resolution and their influence on the legal culture of society]. *Aktualni problemy pravoznavstva* [Actual Problems of Jurisprudence], 1, 11–16. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=aprpr_2019_1_4 [in Ukrainian].
31. Popov, V.A. (2025). Rol mediatsii u vyrishenni simeinykh sporiv: perevahy ta nedoliky [The role of mediation in resolving family disputes: advantages and disadvantages]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law], 1(87), 246–251. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.36> [in Ukrainian].
32. Zakon Ukrainy Pro mediatsiiu [Law of Ukraine on Mediation]. (2021, November 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 7, Art. 51. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> [in Ukrainian].
33. Sereda, Yu.V. (2013). Sotsialnyi kapital v Ukraini ta inshykh krainakh Yevropy: lehitymnist konstrukt [Social capital in Ukraine and other European countries: legitimacy of the construct]. *Ukrainskyi sotsium* [Ukrainian Society], 4(47), 81–97. Retrieved from https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2013/10/81-97__no-4__vol-47__2013__UKR.pdf [in Ukrainian].
34. Hromadianska merezha OPORA. (2025). *Sotsialna zhurtovanist ukrainskoho suspilstva: doslidzhennia Hromadianskoi merezhi OPORA* [Social cohesion of Ukrainian society: research of the Civil Network OPORA]. Kyiv. Retrieved from <https://oporaua.org/viyna/social-na-zhurtovanist-v-ukrayins-komu-suspilstvi-kil-kisne-doslidzhennya-25738> [in Ukrainian].
35. Stepanova, O.V. (2011). Sotsialnyi kapital ta problemy efektyvnosti derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky [Social capital and problems of efficiency of state regulation of the economy]. *Efektivna ekonomika* [Efficient Economy], 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=801> [in Ukrainian].
36. Ustymenko, O.A., Zavalna, Zh.V., Savchenko, V.O., & Voronov, K.M. (2022). Dohovory v protseduri mediatsii: Dyrektyva YeS ta ukrainske zakonodavstvo [Agreements in the mediation procedure: EU Directive and Ukrainian legislation]. *Akademichni vizii* [Academic Visions], 13, 1–12. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7606326> [in Ukrainian].
37. Fihun, N.I. (2020). *Implementatsiia mediatsii v zakonodavstvo Ukrainy* [Implementation of mediation in the legislation of Ukraine] (Master's thesis). Ternopil: WUNU. Retrieved from <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/847e9ed1-20cd-46e2-b331-42226d3b9a91/content> [in Ukrainian].
38. National University of Kyiv-Mohyla Academy. (n.d.). *Tsentr doslidzhen mediatsii ta dialohu* [Center for Mediation and Dialogue Studies]. Retrieved from <https://www.ukma.edu.ua/index.php/science/tsentri-ta-laboratorii/3907-tsentr-mediatsii> [in Ukrainian].
39. Bush R. A. B., Folger J. P. *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*. 2nd ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2004. 304 p. [in English].

40. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 24.5.2008. L 136/3–L 136/8. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/eng> [in English].

41. Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York : Free Press, 1995. 457 p. [in English].

42. Moore C. W. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. 4th ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2014. 660 p. URL: <https://download.e-bookshelf.de/download/0002/3724/53/L-G-0002372453-0003337617.pdf> [in English].

43. Putnam R. D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster, 2000. 541 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/220879623_Bowling_Alone_The_Collapse_and_Revival_of_American_Community [in English].

44. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Council of Europe. 3 October 2018. URL: <https://rm.coe.int/09000016808e35f3> [in English].